
Meddelandeblad

Mottagare: Socialchefer, socialnämnder,
tjänstemän inom socialtjänsten

Nr 3/2020
Maj 2020

Rättsliga förutsättningar för barn och unga med funktionsnedsättning i migration

I meddelandebladet görs inledningsvis en översiktlig genomgång av konventioner, strategier och forskningsresultat. Sedan följer en genomgång av de rättsliga förutsättningarna för barn (0–17 år) och därefter för unga (≥ 18 år) med funktionsnedsättning i olika skeden av migrationsprocessen.¹ Redovisningen omfattar barnets/den unges eventuella rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och till stöd och service enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), LSS. En kortare översikt över barnets/den unges rätt till hälso- och sjukvård finns också med. Begreppet migration inkluderar i denna text asylsökande, personer som beviljats uppehållstillstånd och de som lever i Sverige utan tillstånd.

Barnkonventionen

Vid alla åtgärder som rör barn ska FN:s konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen, beaktas. Barnkonventionen har införlivats i svensk rätt bl.a. genom bestämmelsen i 1 kap. 2 § SoL, ”Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.” Barnkonventionen blev lag den 1 januari 2020. Det innebär att artiklarna 1–42 i Förenta nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter i originaltexternas lydelse gäller som

¹ Redovisningen är översiktlig och utelämnar vissa undantagsbestämmelser i t.ex. lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) och folkbokföringslagen (1991:481).

svensk lag.² Enligt regeringen är ett införlivande av barnkonventionen i svensk lag ett förtydligande av att de rättigheter som följer av barnkonventionen ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.³

Enligt barnkonventionen är alla barn lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras. Konventionsstaterna ska:

- respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt och
- vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.⁴

Barnkonventionens artikel 23 lyfter specifikt barn med funktionsnedsättning: Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället. Artikeln innebär även en rätt till särskild omvårdnad. Stödet ska syfta till att säkerställa att barnet har effektiv tillgång till och får utbildning, hälso- och sjukvård, rehabilitering och habilitering, förberedelse för arbetslivet och möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, inklusive dess kulturella och andliga utveckling.

Barnstrategin

Den 1 december 2010 godkände riksdagen en strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.⁵ Strategin innehåller bland annat följande åtaganden:

- Barn ska få kunskap om sina rättigheter och vad de innebär i praktiken.
- Föräldrar ska få kunskap om barnets rättigheter och erbjudas stöd i sitt föräldraskap.
- Beslutsfattare och relevanta yrkesgrupper ska ha kunskap om barnets rättigheter och omsätta denna kunskap i berörda verksamheter.
- Aktörer inom olika verksamheter som rör barn ska stärka barnets rättigheter genom samverkan.
- Aktuell kunskap om barns levnadsvillkor ska ligga till grund för beslut och prioriteringar som rör barn.⁶

Enligt strategin ska Sverige vara ett av de allra bästa länderna att växa upp i. Varje flicka och pojke ska oavsett bakgrund eller funktionsförmåga kunna känna sig trygg och ges de bästa förutsättningarna för att utveckla sin potential, att växa som en fritt tänkande människa och kunna delta på egna villkor i samhällsutvecklingen.

² 1 § lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

³ Proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, s. 73-75.

⁴ Artikel 2.

⁵ Riksdagsskrivelse 2010/11:35, <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2011/10/s2010.026/>.

⁶ I enlighet med prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter.

Det finns en risk att barn och unga med funktionsnedsättning i migration inte uppmärksammas tillräckligt. För att kunna leva upp till de konventioner som Sverige ratificerat och de mål Sverige satt upp gällande barnens rättigheter ställs höga krav på samhället, på nationell, regional och kommunal nivå.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I december 2006 antog FN konventionen om rättigheter för människor med funktionsnedsättning. Konventionen antogs av Sveriges riksdag 2008. I november 2017 antog riksdagen ett nytt nationellt mål för funktionshinderspolitiken där kopplingen till mänskliga rättigheter tydliggörs.⁷ Det nya målet är att ”med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, med mångfald som grund”.

Rättigheter för flickor och kvinnor

FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor anger i artikel 3 att konventionsstaterna på alla områden ska vidta alla lämpliga åtgärder för att garantera kvinnorna utövande och åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på grundval av jämställdhet med männen.⁸

Konventionen om rättigheter för människor med funktionsnedsättning har i artikel 6 särskilt lyft flickors och kvinnors situation och att de är utsatta för flerfaldig diskriminering. Det finns tydliga belegg för att flickor (och kvinnor) med funktionsnedsättning möter hinder inom de flesta områden i livet. Hinder som medför flerfaldig och intersektionell⁹ diskriminering i många situationer. Dessa hinder kan kopplas till sjukvård, sexuell och reproduktiv hälsa samt var och med vem de vill bo [1].

Att vara flicka ökar risken att utsättas för våld. I intervjuer från 2016 med kvinnor som har funktionsnedsättning framgår att 46 % utsatts för fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld före 15 års ålder. Motsvarande siffra för kvinnor utan funktionsnedsättning var 15 %, enligt uppgifter från Fundamental Rights Agency [2].

Kriser och konflikter har en oproportionerligt stor inverkan på flickor och kvinnor med funktionsnedsättning, inkluderat de ytterligare funktionsnedsättningar som kan uppstå till följd av skador och bristen på hälso- och sjukvårdsinsatser [3]. Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning lyfter att flickor med funktionsnedsättning löper särskild hög risk för att utsättas för skadliga sedvänjor som motiveras med sociokulturella och religiösa traditioner och värderingar [4]. Women’s Refugee Commission har lyft att Sverige i sitt mottagande av flyktingar behöver förbättra sina rutiner för att identifiera sårbar population vid ankomsten till landet. Kommissionen har även påtalat behov av att utbilda personal och asylinstanser i att känna igen dem som överlevt genusbaserat våld och andra utsatta individer [5].

⁷ Prop. 2016/17:188 Nytt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.

⁸ <https://www.regeringen.se/4a9fab/globalassets/regeringen/bilder/kulturdepartementet/demokrati-och-mr/mr-sidorna/fns-konventioner-om-manskliga-rattigheter.pdf>

⁹ Intersektionalitet är ett analytiskt perspektiv som vill uppmärksamma hur relationer av överordning och underordning skapas och upprätthålls i samspel mellan etnicitet, funktionshinder, klass, kön, religion och sexualitet.

Jämlik hälsa, vård och omsorg

I propositionen God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik, lyfter regeringen hälsans ojämlika fördelning.¹⁰ Där betonas vikten av att uppmärksamma hälsan hos utrikes födda, då särskilt hos nyanlända flyktingar. Även hälsan hos personer med funktionsnedsättning påtalas då personerna har sämre förutsättningar för hälsa och även rapporterar sämre hälsa, jämfört med den övriga befolkningen. Propositionen lyfter också att skillnaden i hälsa mellan kvinnor och män är betydande. Alla berörda aktörer uppmanas att aktivt arbeta med att främja en god och jämlik hälsa.

Flerfaldiga risker för barn och unga med funktionsnedsättning i migration

Att vara ett barn eller en ung person med funktionsnedsättning som är eller nyligen har befunnit sig på flykt, innebär flerfaldiga risker för att inte få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda. Forskning visar på en ökad risk för dessa barn och unga att utsättas för våld och övergrepp. Alla tre förhållanden, att vara barn eller ung, att ha en funktionsnedsättning samt befinna sig i migration, medför dessutom var och en för sig en ökad svårighet att själv kunna föra sin egen talan och påtala eller strida för sina rättigheter. Att vara flicka i en liknande situation medför ytterligare risker.¹¹

I en kartläggning av våld mot barn och unga från 2017 rapporterade elever med funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom fysisk misshandel i större utsträckning (28 %) än elever utan (17 %). Psykisk misshandel och försummelse rapporterades mer än dubbelt så ofta av elever med funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom än av elever utan [1].

Studier visar att barn och unga med funktionsnedsättning, som befinner sig på flykt till följd av väpnade konflikter, humanitära eller naturkatastrofer eller andra nödsituationer, göms undan och inte får tillgång till stödinsatser på samma premisser som andra barn och unga [3].

Sen upptäckt av funktionsnedsättningar innebär också en risk och det

finns ett värde i tidig upptäckt av funktionsnedsättningar hos barnet för att kunna ge adekvat stöd. Detta kan vara hälsofrämjande och minska komplikationer som bland annat hör samman med att omgivningen annars bemöter barnet utan hänsyn till barnets svårigheter [7, 8].

Det finns en hel del forskning med fokus på situationen för barn och unga med funktionsnedsättning, men i väldigt liten utsträckning täcker den forskningen in migrationsaspekten. Omvänt har sällan forskning om barn och unga i en migrationssituation fokus på barn och unga med funktionsnedsättning [3]. Genusperspektivet finns sällan med i någon av dessa. Det saknas även kunskap om barn och unga med funktionsnedsättning som lever i Sverige utan tillstånd.

I hög grad saknas forskning om våld och övergrepp mot kvinnor och män samt flickor och pojkar med funktionsnedsättning och kunskapsnivån om våld och övergrepp är ofta för låg bland professionella som möter personer med funktionsnedsättning [2]. Myndigheten för delaktighet, MFD, menar att kompetenshöjande insatser

¹⁰ Prop. 2017/18:249 God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik.

¹¹ Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

för socialtjänsten och hälso- och sjukvården om våld, om interkulturalitet och om funktionshinder i stort behovs [6].

Rättigheter för barn med funktionsnedsättning i migration

Asylsökande 0–17 år

Migrationsverkets ansvar

Den som har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige som flykting eller som annan skyddsbehövande och som är registrerad vid en förläggning (asylsökande) har rätt till bistånd enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA). Det bistånd som lämnas enligt LMA är logi, dagersättning, särskilt bidrag och i särskilda fall bostadsersättning. Dagersättningen ska täcka kostnader för bl.a. livsmedel, kläder, fritidsaktiviteter, förbrukningsvaror, utgifter för hälso- och sjukvård, tandvård samt läkemedel (exkl. ev. vårdavgift).¹² Det särskilda bidraget lämnas för kostnader som uppstår på grund av särskilda behov och får avse kostnader som är nödvändiga för en dräglig livsföring, t.ex. kostnader för vinterkläder, glasögon, kosttillskott, hjälpmedel och spädbarnsutrustning.¹³

Av förarbetena till LMA framgår att mottagandet av asylsökande så långt möjligt ska vara individuellt anpassat, med särskilda hänsynstaganden till barn och andra med särskilda behov. Migrationsverket ansvarar för att de asylsökande får det mottagande som behövs för att tillgodose de särskilda behov som kan finnas hos den enskilde.¹⁴

För asylsökande barn som är ensamkommande¹⁵ ska Migrationsverket anvisa en kommun som ska ordna boendet för barnet.

Socialtjänstens ansvar

Den som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen för förmåner av motsvarande karaktär.¹⁶ Enligt förarbetena¹⁷ ansågs att den som omfattas av LMA normalt sett inte skulle kunna anses vara berättigad till bistånd till sin försörjning enligt 6 § socialtjänstlagen.¹⁸ Behovet av bistånd ansågs regelmässigt vara tryggt genom Migrationsverket.

Vid införandet av bestämmelsen ansågs det inte vara möjligt att med säkerhet förutse hur rätten till bistånd enligt socialtjänstlagen för asylsökande m.fl. skulle komma att bedömas i rättstillämpningen. Det bistånd enligt socialtjänstlagen som avsågs i bestämmelsen gällde endast bistånd enligt 6 § som utfyllnad till vad en asylsökande kan få enligt LMA. Att andra former av bistånd enligt SoL självfallet borde gälla även för asylsökande m.fl. framhölls.¹⁹

Kommunens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL gäller även personer som omfattas av LMA. Om en person som omfattas av LMA ansöker om bistånd av kommunen

¹² 5 § förordningen (1994:361) om mottagande av asylsökande m.fl.

¹³ 7 § förordningen (1994:361) om mottagande av asylsökande m.fl.

¹⁴ Prop. 1993/94:94 Mottagande av asylsökande m.m., s. 26-27.

¹⁵ Ett ensamkommande barn är en person under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skild från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller som efter ankomsten står utan sådan ställföreträdare, 1 b § LMA.

¹⁶ 1 § andra stycket LMA.

¹⁷ Prop. 1993/94:94 s. 94.

¹⁸ Numera 4 kap. 1 § SoL.

¹⁹ Prop. 1993/94:94 s. 94.

måste kommunen pröva den enskildes ansökan enligt bestämmelserna om rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL.

En kommuns ansvar att erbjuda insatser enligt LSS gäller dock enbart för dem som är bosatta i kommunen (16 § LSS). Den som är asylsökande anses inte vara bosatt i Sverige. Asylsökande har därför inte rätt till insatser enligt LSS och kan inte heller få förhandsbesked om rätten till insatser.

Det betyder inte att asylsökande barn behöver bli utan det stöd och den hjälp som de behöver till följd av en funktionsnedsättning. Om ett behov inte ska tillgodoses genom LMA kan bestämmelserna i socialtjänstlagen bli aktuella för att enskilda ska kunna få det stöd och den hjälp som de behöver.²⁰

Ensamkommande barn ska anses vistas i anvisningskommunen i den mening som avses i 2 a kap. 1 § SoL. Det framgår av 3 § andra stycket LMA. När en kommun anvisats ansvar för barnet ska socialnämnden i berörd kommun utan dröjsmål inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § och 1 a § SoL för att utreda barnets behov av stöd och skydd.²¹

Asylsökande barn och andra barn som ansökt om uppehållstillstånd som inte vistas på en förläggning och som bor hos en vårdnadshavare som har ett uppehållstillstånd omfattas inte av LMA (1 a § 1 st. LMA) och kan därför ha rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen.

Regionens ansvar

Asylsökande barn ska erbjudas hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning och på samma villkor som barn som är bosatta inom regionen (5 § lagen [2008:344] om hälso- och sjukvård åt asylsökande med flera). Det inkluderar habilitering och rehabilitering, hjälpmedel för barn med funktionsnedsättning och tolktjänst för vardags-tolkning för barndomsdöva, dövblinda och hörselskadade.²²

Barn som fått tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd

Migrationsverkets ansvar

Enligt 8 § LMA har utlänningar som vistas på förläggning rätt till fortsatt bistånd enligt LMA även efter det att de har beviljats uppehållstillstånd, om de inte anvisats eller kunnat utnyttja en anvisad plats i en kommun. Utlänningar som inte vistas på förläggning har även rätt till bistånd enligt LMA under en månad från den dag de har beviljats uppehållstillstånd. Så länge som rätten till bistånd enligt LMA kvarstår finns inte någon rätt till motsvarande bistånd enligt SoL.

Socialtjänstens ansvar

Nyanlända barn under 18 år som har ansökt om och beviljats uppehållstillstånd i Sverige som flykting enligt 4 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) eller som annan skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 eller 2 a § samma lag har rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL om barnet inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt.

²⁰ Prop. 1993/94:94 s. 94, jfr även kammarrättens i Göteborg dom den 26 januari 2018, mål nr. 4591-17.

²¹ Mer ingående information om ansvaret för ensamkommande barn finns bl.a. i Ensamkommande barn och unga, handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, Socialstyrelsen 2020, art nr 2020-2-6588.

²² 8 kap. 7 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL.

Den som beviljats uppehållstillstånd och kan antas komma att tillbringa sin dygns-
vila i landet under minst ett år anses bosatt i landet (3–4 §§ folkbokföringslagen).²³ På
samma premisser som andra barn som är bosatta i Sverige kan barnet då ha rätt till in-
satser enligt LSS (16 § LSS).

Regionens ansvar

Barn under 18 år som har tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd och som anses
bosatta i landet ska erbjudas hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning
och på samma villkor som andra barn bosatta i Sverige.²⁴ Det inkluderar habilitering
och rehabilitering, hjälpmedel för barn med funktionsnedsättning och tolktjänst för
vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda och hörselskadade.²⁵ Den som bevil-
jats uppehållstillstånd och kan antas komma att tillbringa sin dygnsvila i landet under
minst ett år anses bosatt i landet (3–4 §§ folkbokföringslagen).

Särskilt om kvotflyktingar

En kvotflykting är en person som har flytt från sitt land och som har blivit utvald av
FN:s flyktingorgan UNHCR²⁶ för att få flytta till ett annat land. Det kallas vidarebo-
sättning. Kvotflyktingar har före resan till Sverige fått uppehållstillstånd. Efter anvis-
ning av Migrationsverket är anvisningskommunen skyldig att ta emot en nyanländ för
bosättning i kommunen.²⁷ I beslutet om anvisning ska det anges när kommunen sen-
ast ska ta emot en nyanländ för bosättning.²⁸ En kvotflykting har i likhet med andra
nyanlända möjlighet att få bistånd enligt SoL och kan ha rätt till insatser enligt LSS
om de tillhör LSS personkrets. Personer som är särskilt utsatta i en flyktingsituation
p.g.a. exempelvis funktionsnedsättning är en av de grupper som av UNHCR blir ut-
valda inom kvoten. Därför är det viktigt att kommunen vid mottagandet särskilt upp-
märksammar om nyanlända barn som är kvotflyktingar har en funktionsnedsättning
och vilket behov av stöd som barnet kan ha.²⁹

Barn 0–17 år som vistas i Sverige utan tillstånd

Migrationsverkets ansvar

Den som håller sig undan så att ett beslut om avvisning eller utvisning inte kan verk-
ställas kan ändå omfattas av personkretsen i LMA.³⁰ Personen har dock enligt 12 §
LMA inte rätt till bistånd enligt den lagen.

Socialtjänstens ansvar

Personer som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för för-
måner som ska täcka behov av samma slag som sådant som regleras i LMA.³¹ För-
sörjningsstöd enligt 4 kap. 1 § SoL och bistånd enligt LMA ska enligt Högsta förvalt-
ningsdomstolen, HFD, täcka behov av samma slag. Det innebär enligt HFD att
personer som tillhör personkretsen i LMA och håller sig undan ett avvisnings- eller

²³ Även den person som (ännu) inte folkbokförts kan därför i enlighet med folkbokföringslagens bestämmelser vara bosatt, jfr RÅ 1999 ref. 44.

²⁴ 8 kap. 1 § HSL och 5 § tandvårdslagen (1985:125).

²⁵ 8 kap. 7 § HSL.

²⁶ Förenta Nationernas flyktingkommissarie.

²⁷ 5 § lagen om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning (2016:38).

²⁸ 10 § förordningen om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning (2016:39).

²⁹ Läs mer om vidarebosättning på Migrationsverkets webb, <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-personer-med-uppehallsstillstand/Bosattning-i-en-kommun.html>

³⁰ HFD 2013 ref. 83.

³¹ Se sidan 5 där det framgår vilka förmåner som avses.

utvisningsbeslut inte har rätt till försörjningsstöd enligt 4 kap. 1 § SoL eller enligt 4 kap. 3 § SoL.³² Kommunen har enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver och kan enligt 4 kap. 2 § ge bistånd även i andra fall än de som omfattas av 4 kap. 1 §. Av överklagandebestämmelserna i 16 kap. 3 § följer emellertid att dessa paragrafer inte ger enskilda en sådan rätt till bistånd som kan prövas i domstol.

Barn som vistas i Sverige utan att ha gett sig till känna och som därför inte registreras av Migrationsverket omfattas inte av LMA. De kan därför i enlighet med 2 a kap. 1 § SoL ha rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Av rättspraxis följer att en kommun inte kan kräva att en person registrerar sig som asylsökande för att få bistånd.³³ Det är viktigt att komma ihåg att om socialnämnden får information om ett barn som leder till oro för barnets situation kan det föranleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Barnets bästa ska enligt 1 kap. 2 § SoL särskilt beaktas vid åtgärder som rör barn. Det följer även av artikel 3 i barnkonventionen. Det betyder att även barnens situation bör uppmärksammas när vuxna vänder sig till socialtjänsten med en ansökan om ekonomiskt eller annat bistånd till familjen.³⁴ Socialnämnden har även ett särskilt ansvar att uppmärksamma barn inom ramen för den uppsökande verksamheten enligt 3 kap. 1 § SoL.

En kommuns ansvar enligt LSS gäller gentemot dem som är bosatta i kommunen. En person som vistas i Sverige utan tillstånd kan som huvudregel inte folkbokföras (4 § folkbokföringslagen) och anses inte heller vara bosatt i landet. Personen har därför inte rätt till insatser enligt LSS och kan inte heller få förhandsbesked om rätten till insatser (16 § LSS). Det betyder inte att barn som vistas i Sverige utan tillstånd behöver bli utan det stöd och den hjälp som de behöver till följd av en funktionsnedsättning. Bestämmelserna i socialtjänstlagen ger kommunerna det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.

Regionens ansvar

En region ska erbjuda sådana utlännningar som vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut eller författning och som inte har fyllt 18 år vård i samma omfattning som erbjuds dem som är bosatta inom regionen (5–6 §§ lagen [2013:407] om hälso- och sjukvård till vissa utlännningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd). Det inkluderar habilitering och rehabilitering, hjälpmedel för barn med funktionsnedsättning och tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda och hörselskadade.³⁵

Rättigheter för unga med funktionsnedsättning i migration

Generellt om Migrationsverkets ansvar

För unga personer³⁶ gäller i huvudsak samma regler som för äldre vuxna. Bestämmelserna i LMA särskiljer inte mellan unga och äldre vuxna.

³² HFD 2017 ref. 33.

³³ Jfr RÅ 2009 ref. 103, HFD 2011 ref. 49 och HFD 2014 ref. 37.

³⁴ Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen, s. 100.

³⁵ 8 kap. 7 § HSL.

³⁶ Med unga avses i meddelandebladet personer som fyllt 18 år, någon generell övre åldersgräns för vad som avses med unga anges inte här då socialtjänstens ansvar sträcker sig olika långt bl.a. beroende på typen av insats.

Generellt om socialtjänstens ansvar

Socialtjänstlagen innehåller flera bestämmelser som särskilt riktar sig till unga, bl.a. när det gäller beräkning av ekonomiskt bistånd (4 kap. 1a § SoL) och när det gäller socialnämndens ansvar för ungas välbefinnande (5 kap. 1 § och 1a-d §§).

Asylsökande ensamkommande barn som fyller 18 år

Migrationsverkets ansvar

När ett ensamkommande barn fyller 18 år eller registreras som 18 år övergår kommunens ansvar för de förmåner som omfattas av LMA till Migrationsverket. Det gäller under förutsättning att den unge inte även efter 18-årsdagen fortsätter att vårdas enligt SoL eller LVU. Av förarbetena framgår att mottagandet av asylsökande så långt möjligt ska vara individuellt anpassat, med särskilda hänsynstaganden till barn och andra med särskilda behov. Migrationsverket ansvarar för att de asylsökande får det mottagande som behövs för att tillgodose de särskilda behov som kan finnas hos den enskilde.³⁷

Socialtjänstens ansvar

”Om barnet blir myndigt innan ansökan om uppehållstillstånd slutligt prövats skall barnet normalt inte längre bo kvar vid ett kommunalt ungdomsboende utan flytta till ett anläggningsboende för vuxna eller till eget boende. Den reglering som gäller vuxna asylsökande m.fl. träder då i kraft, exempelvis har 18-åringen enligt 14 § LMA rätt till logi på en förläggning. Ingenting hindrar i och för sig att 18-åringen erbjuds boende på ett kommunalt hem för vård och boende (HVB-hem) eller i ett familjehem om han eller hon inte bedöms kunna klara sig själv.”³⁸

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sådana förmåner som inte kan tillgodoses på annat sätt, t.ex. genom en annan huvudman. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skäligen levnadsnivå. Vuxna asylsökande har emellertid rätt till logi och bistånd enligt LMA. Av 1 § andra stycket LMA framgår att den som omfattas av LMA inte samtidigt kan få bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen för förmåner av *motsvarande karaktär*. Fråga uppkommer därmed vilket vårdbehov som kan tillgodoses inom ramen för logi som Migrationsverket ska tillhandahålla enligt LMA och gränsdragningen gentemot socialnämndens ansvar för bistånd enligt SoL. Det finns ingen praxis från Högsta förvaltningsdomstolen i denna fråga. I förarbetena uttalas att den myndige unge asylsökandes eventuella behov av insatser enligt socialtjänstlagen efter 18-årsdagen får bedömas enligt gängse regler.³⁹ Justitieombudsmannen, JO, har också uttalat att bedömningen av huruvida den unge ska beredas vård även efter sin 18-årsdag behöver göras utifrån samma förutsättningar som gäller för andra unga vuxna.^{40 41}

³⁷ Prop. 1993/94:94 s. 26-27.

³⁸ Prop. 2005/06:46 Mottagande av ensamkommande barn, s. 50

³⁹ Prop. 2005/06:46 s. 50.

⁴⁰ Se JO:s beslut 5565-2016, En undersökning av några socialtjänsters handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn, sid. 61.

⁴¹ Kamrarrätter har i några domar funnit att unga sökande med särskilda behov av stöd inte har haft rätt till bistånd till boende enligt 4 kap. 1 § SoL då det inte visats att behoven inte kan tillgodoses av Migrationsverket enligt LMA (Se t.ex. KamR i Göteborg i mål nr 3822-18). Det finns även exempel där domstolen har kommit fram till att utredningen ger stöd för att Migrationsverket inte kan tillgodose behoven och att den unge därför hade rätt till bistånd i form av fortsatt familjehemsplacering (KamR i Göteborg mål nr 5722-17).

I sammanhanget kan uppmärksammas att socialnämnden enligt 5 kap. 1 § punkten 10 SoL har ett ansvar för att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas även efter att en placering av den unge upphört.

En asylsökande har alltid rätt att ansöka om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Efter en ansökan om bistånd från den enskilde behöver kommunens handläggare göra en sedvanlig prövning av den enskildes behov samt lämna ett överklagbart beslut.

I 4 kap. 2 § SoL anges att kommunen får ge bistånd utöver vad som följer av 4 kap. 1 § SoL om det finns skäl för det. Bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL är frivilligt och socialnämndens beslut kan inte överklagas.

Regionens ansvar

Regionen ska erbjuda personer som fyllt 18 år vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning (6 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.).

Unga som sökt asyl efter 18-årsdagen

Migrationsverkets ansvar

Den som har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige som flykting eller som annan skyddsbehövande och som är registrerad vid en förläggning har rätt till bistånd enligt LMA. Det bistånd som lämnas enligt LMA är logi, dagersättning, särskilt bidrag och i särskilda fall bostadsersättning. Av förarbetena till LMA framgår att mottagandet av asylsökande så långt möjligt ska vara individuellt anpassat, med särskilda hänsynstagen till personer med särskilda behov. Migrationsverket ansvarar för att de asylsökande får det mottagande som behövs för att tillgodose de särskilda behov som kan finnas hos den enskilde.⁴²

Socialtjänstens ansvar

Den som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär. Kommunens yttersta ansvar enligt 2 kap. 1 § SoL gäller även personer som omfattas av LMA. Om en person som omfattas av LMA ansöker om bistånd för behov som inte täcks genom LMA, måste kommunen pröva den enskildes ansökan enligt bestämmelserna om rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL.

En kommuns ansvar att erbjuda insatser enligt LSS gäller enbart för dem som är bosatta i kommunen (16 § LSS). Den som är asylsökande anses inte vara bosatt i Sverige. Asylsökande har därför inte rätt till insatser enligt LSS och kan inte heller få förhandsbesked om rätten till insatser.

Regionens ansvar

Regionen ska erbjuda personer som fyllt 18 år vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning (6 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.).

Unga som saknar tillstånd

För personer över 18 år som saknar tillstånd att vistas i Sverige gäller samma regler som för barn som saknar tillstånd (se avsnitt ovan s. 7). Barnkonventionen är dock inte tillämplig för dessa personer och inte heller de särskilda bestämmelser om utredning som endast omfattar barn (jfr 11 kap. 1 a § SoL). Vård enligt lagen (1990:52)

⁴² Prop. 1993/94:94 s. 26-27.

med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, kan dock bli aktuell även för en person över 18 år.

För personer som har fyllt 18 år ska regionen erbjuda vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning enligt 7 § lagen om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd. Av 8 § framgår att en region får erbjuda utlänningar som har fyllt 18 år och som omfattas av lagen vård utöver vad som följer av 7 §.

Unga som fått tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd *Migrationsverkets ansvar*

När en asylsökande meddelas uppehållstillstånd upphör rätten till bistånd enligt LMA. Rätten till bistånd enligt LMA finns dock kvar för utlänningar som vistas på förläggning om de inte anvisats eller kunnat utnyttja en anvisad plats i en kommun (8 § LMA).⁴³ Utlänningar som inte vistas på förläggning har enligt samma bestämmelse rätt till bistånd även under en månad från den dag de har beviljats uppehållstillstånd.

Socialtjänstens ansvar

När en person fått uppehållstillstånd och rätten till bistånd enligt LMA upphört blir socialtjänstlagen fullt ut tillämplig. Den som beviljats uppehållstillstånd och kan antas komma att tillbringa sin dygnsvila i landet under minst ett år anses bosatt i landet (3–4 § § folkbokföringslagen).⁴⁴ På samma premisser som andra som är bosatta i Sverige kan den unge då ha rätt till insatser enligt LSS (16 § LSS).

Regionens ansvar

Personer som har tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd och som anses bosatta i landet ska erbjudas hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning och på samma villkor som andra i Sverige.⁴⁵ Det inkluderar habilitering och rehabilitering, hjälpmedel för barn med funktionsnedsättning och tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade.⁴⁶ Den som beviljats uppehållstillstånd och kan antas komma att tillbringa sin dygnsvila i landet under minst ett år anses bosatt i landet (3–4 § § folkbokföringslagen).

⁴³ För personer som beviljats uppehållstillstånd p.g.a. studier och som inte omfattas av lagen (2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning, är rättsläget oklart om de fortsätter att omfattas av LMA efter uppehållstillstånd eller inte. Enligt ett rättsligt ställningstagande av Migrationsverket omfattas denna grupp inte av LMA (Rättsligt ställningstagande angående rätt till bistånd enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. för utlänningar som inte omfattas av lagen (2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning, SR 31/2019).

⁴⁴ Även den person som (ännu) inte folkbokförts kan därför i enlighet med folkbokföringslagens bestämmelser vara bosatt, jfr RÅ 1999 ref. 44.

⁴⁵ 8 kap. 1 § HSL och 5 § tandvårdslagen.

⁴⁶ 8 kap. 7 § HSL.

Referenser

1. Jonsson L, Landberg Å, Carl Göran Svedin. Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset; 2016.
2. Montefusco M. När samhället inte ser, hör eller förstår – könsrelaterat våld och funktionshinder. Stockholm: Nordens Välfärdscenter; 2016. Fundamental Rights Agency, FRA 2015
3. Pearce E, Paik K, Robles OJ. Adolescent Girls with Disabilities in Humanitarian Settings: "I Am Not Worthless, I Am a Girl with a Lot to Share and Offer". *Girlhood Studies*. Vol. 9. Berghahn Books; 2016.
4. CRPD-kommitténs allmänna kommentar till artikel 6 (CRPD/C/GC/3), punkt 36.
5. Women's Refugee Commission. Faller mellan stolarna: Kvinnor och barn på flykt, i Tyskland och Sverige; 2016.
6. Personer med funktionsnedsättning i asyl- och etableringsprocessen – situationen i dag och behoven framåt. Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2017.
7. Barbaro, J, Dissanayake, C. Autism Spectrum Disorders in Infancy and Toddlerhood: A Review of the Evidence on Early Signs, Early Identification Tools, and Early Diagnosis. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2009; 30(5):447-59.
8. Volkmar, FR, Reichow, B. Infants and toddlers with autism: The promise and the challenges. *International Journal of Speech-Language Pathology*. 2014; 16(1):11-4.

Denna information (art.nr. 2020-5-6758) kan laddas ner från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publikationer.



Publicerad: www.socialstyrelsen.se, 2020